

MURAT BELGE • **Başka Kentler, Başka Denizler 3**

MURAT BELGE 1943'te doğdu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları*, *Birikim*, *Yeni Dergi*, *Yeni Gündem*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs* dergilerinde ve *Cumhuriyet*, *Demokrat*, *Milliyet*, *Radikal* gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge, Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve *Tarafa* yazıyor. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (Alan, 1983; İletişim, 1997), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (Birikim, 1989), *Marksist Estetik* (BFS, 1989; Birikim, 1997), *The Blue Cruise* (Boyut, 1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde* (Birikim, 1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (Birikim, 1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (Tarih Vakfı, 1993; İletişim, 2007), *Boğaziçi'nde Yahılar ve İnsanlar* (İletişim, 1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (YKY, 1994; İletişim, 1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (İletişim, 2001), *Başka Kentler, Başka Denizler 1* (İletişim, 2002), *Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?* (Birikim, 2003), *Osmanlı: Kurumlar ve Kültür* (Bilgi Üniversitesi, 2006), *Başka Kentler, Başka Denizler 2* (İletişim, 2007), *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni* (İletişim, 2008), *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İletişim, 2009). Yazarn ayrıca William Faulkner, James Joyce ve John Berger'den çevirileri yayımlanmıştır.

İletişim Yayınları 1584

ISBN-13: 978-975-05-0878-3

© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2011, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI *DESEN* Petra Rau: *Orange Fish*, © Petra Rau, 2010

Bu resim, ressam Petra Rau'nun izniyle kullanılmıştır.

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Ekrem Solgun

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Başka Kentler, Başka Denizler 3

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Hollanda 9

İtalya 55

Almanya: Nürnberg ve Essen 265

Danimarka 287

Avusturya: Graz 329

Eski Yugoslavya Coğrafyasında 335

Ukrayna 381

Boston ve New Orleans 397

Kanada 439

Lübnan-Suriye-Ürdün-İrak 455

Denizler 489

Önsöz

Başka Kentler, Başka Denizler'in birinci cildi 2002'de yayımlanmıştı. O zaman, epey de hacimli olan o cilde topu topu on bir ülkenin anılarını sığdırabilmişim. Ama daha o tarihte de gidip gördüğüm yerler bundan çok daha fazla olduğu için, bu ciltlerin sayısının artacağı da belliydi. İkinci cilt beş yıl sonra, 2007'de piyasaya çıkabildi.

Bu ikinci ciltte, birincide olan ABD ve İspanya, hem de oldukça geniş bölümler olarak yeniden görüldü. Çünkü o beş yılda yolum birkaç kere daha İspanya'ya düşmüştü; ABD'yi ise daha böyle bir kitap yazmayı düşünmediğim bir sırada, bir dergi için yazmışım. Bir ülkeyi ve bir kenti bir yazıda bitirmek mümkün değil, çünkü yeniden gidiyor, yeni şeyler görüyor insan. Onun yayımlanmış olduğu cilde ek yapmak olmuyor, çünkü o zaman kitap yeni bir kitap oluyor. Şimdi bu üçüncü ciltte Amerika gene var, Ukrayna, Almanya, Avusturya gene var.

Ciltleri üçlemişken, kendiliğinden ortaya çıkan bir yapılanma görüyorum. Birincide Avusturya (yalnız Viyana denebilir) uzundu, ikincide Almanya bayağı uzundu; şimdi ise İtalya daha da çok uzadı. Bazı ülkelerin tarihinde anlatacak daha fazla şey olduğu için böyle herhalde. Bir nedenle, söyleyecek daha fazla sözüm oluyor. Ama daha Britanya'ya, Fransa'ya gelmedik; onları da böyle uzatırsam yandık – yandınız!

Kitabın adına bakıp “Denizler” üstüne de bir bölüm ekledim bu ciltte.

Bu üçüncü cilde geldiğimde, bir belirli alanda, “seyahatname” mi, “gezi rehberi” mi yazacağıma karar verme konusunda, hâlâ bir belirsizlik olduğunu görüyorum. Böyle bir belirsizlik varsa, daha doğru söyleyişle, beni

“seyahatname”den “rehber”e çeken bir şey varsa, bu, öncelikle İstanbul üstüne kitabım olmalı. Oradan edindiğim bir alışkanlıkla, hele iyi bildiğim bir yeri yazıyorsam, elim gidiyor ve anlatım bir “rehber” kalıbına girmeye başlıyor. Oysa ben bu kitabı, oraları gezecek olursanız yanınıza alıp da ona bakarak gezin diye yazmıyorum.

İlk ciltte Budapeşte böyle olmuştu. Bu üçüncü ciltte İtalya, özellikle de Roma ile Venedik böyle oldu. Bir “gezi” kitabı *yazma* diye bir olgu hayatıma gireli, ister istemez, gittiğim yerlerde biraz da bu gözle geziyorum, not alıyorum. Bunun sonucunda, yazmaya başlayınca, “A meydanından B caddesine sapıp iki yüz metre yürüyünce, sağ tarafta...” diye bir şeyler anlatma havasına giriyorum.

Peki, öyle yapmamalı mı? Öyle yapmayı nasıl yapmalı?

Bunun bir formülü yok herhalde. Sonuç olarak bunlar “gezi anıları”! Falan tapınağa bakıyorsun, ama zaten bakarken kafanda bir yığın eski bilgiyle, bakarak değil okuyarak edindiğin bilgilerle bakıyorsun; onlar da “anı”laşıyor. O tapınak sana o ülke, o kültür, o din v.b., bunlarla ilgili bir şeyler düşündürüyor. Hattâ bazan bir ülkede gördüğün bir şey başka bir ülkeyi hatırlatıyor. Bunların çoğu da son kertede kitabî. Belki önemli olan bunların hepsinin kitapta nihai dengesi.

Kendi yazdıklarına bakınca, müzelerin, orada gördüğüm resim ve heykellerin v.b. de kitaplarda epeyce yer tuttuğunu görüyorum. Müzik, *görsel* bir şey olmadığı için herhalde, daha az giriyor. Ama hiç yok değil: Mannheim, Wagner, Viyana, Budapeşte, Mahler, daha birçokları geçiyor bu sayfalarda. Tabii en başta mimari. Bu da, “fotoğraf” sorununu düşündürüyor. Tek tük koyuyoruz da, daha çok koysak mı?.. Yok, yok. Bunun sonu yok. O zaman bambaşka bir şey planlamak ve yapmak gerek.

Neyse, “öyle mi yapsam, böyle mi yapsam?” diye fazlaca zorlamadan, biraz da yaparak alıştığım gibi devam edeyim... galiba daha epey de devam edeceğiz zaten, gidişat öyle gösteriyor.

Hollanda

Bu kitabın birinci cildine, yurt dışında yaşadığım ilk ülke olan ABD ile başlamıştım. İkinci cildine, en uzun yer verdiğim ülke olarak, ikinci yurt dışı gezinin hedefi olan Almanya'yı aldım. *Yaşadığım* ilk yabancı ülke olmakla birlikte, Amerika, *bir gece geçirdiğim* ilk yabancı ülke değildi. Hollanda'dır bu. Onun için üçüncü cildin "Avrupa" kısmına Hollanda ile başlamaya karar verdim.

Oraya ilk gidişimin hikâyesinden başlayacağım, ama bu, biraz Amerika'ya gidişimin "evveliyatı" gibi olacak. Olsun; çünkü onun da anlatılması gerekiyordu ve birinci ciltteki Amerika bölümünde bu ayrıntılar yok. Orada, American Field Service adlı örgütle bir "öğrenci mübadelesi" programı çerçevesinde gidip bir yıl kaldığımı söylemiş, ama bu gidişin bütün ayrıntılarını anlatmamıştım.

O tarihlerde, Stephen Galatti'yi adı galiba, İtalyan asıllı bir Amerikalı, bu derneğin başındaydı. Herkes onu "baba" gibi severdi. Ama örgütü 1915'te bir "cankurtaran" örgütü olarak kuran Piatt Andrew'un da gidip kaldığım Gloucester'da yaşamış biri olduğunu yeni öğreniyorum.

Bu programa göre öğrenciler yaz başında toparlanır, uluslararası örgütün yerel ofisi tarafından "oraya gidince nasıl davranmalısınız" yollu bir tür kısa "kurs"tan geçirilir ve sonra Amerika'ya gönderilir, vardıkları nokta çok zaman New York olur, oradan da gidecekleri ayrı ayrı yerlere yollanırlardı. Bu dediklerim, tabii, o yılların prosedürünü anlatıyor. Şimdi her şey değişmiş. Buna göre ben de 1960 yılının Haziran ayının sonuna kadar Amerika'ya varmış olacaktım.

Ama 1960 yılının Mayıs ayında "27 Mayıs" oldu. Oldu ve babam bir DP milletvekili olarak kendini "içeride" (önce Ankara'da Harp Okulu, sonra Yassıada)

buldu. Türkiye’de bir adam kendini siyasi suçla “içeride” bulursa, onun oğlunun veya herhangi bir yakınının “dışarıda” olması kolay değildir. Nitekim, benimki de kolay olmadı. Pasaport alamadım. O zaman, CHP’den milletvekili olan büyük dayım Yakup Kadri Karaosmanoğlu (halamla evliydi, onun için iki taraflı akrabaydık) ve başkaları “devreye girdi”. Sonunda cihet-i askeriye benim Amerika’ya gitmemle memlekete büyük zararlar gelmeyeceğine ikna edildi ve pasaport aldım. Ama bu işler Eylül ayını bulmuştu. Benimkine benzer nedenlerle geciken üç kişi daha varmış. Bunlardan birini hâlâ hatırlıyorum: Edirne’den Bilge adında bir kızdı ve soyadı, aynı olmadığı halde, Fatin Rüştü Zorlu’nunkini andırdığı için o da pasaport alamamıştı. 27 Mayıs’ın ne kadar “ilerici” bir darbe olduğunu anlatır durur birileri. Ben Demokrat Parti iktidarına şiddetle karşıydım ve 27 Mayıs olunca çok sevinmiştim. Ama bir ay bile geçmeden, askerî darbenin nasıl bir şey olduğunu öğrendim. Neyse, bunun ayrıntısına bu kitapta girecek değilim.

Yalnız şu kadarını söyleyeyim: 1960’ta daha on sekizime girip “reşit” olmadığım için, pasaportum babamdan ötürü engellenmişti. Sonra büyüdüm, artık yalnız kendime ilişkin nedenlerle pasaport alamadım. Olgunlaşmak, güzel bir duygu.

Evet, biz dört kişi uçakla Amsterdam’a uçurulduk; orada, yerel AFS’ciler karşılayıp trenle Rotterdam’a getirdiler. Bir gece bu kentte bir otelde kaldık. Ertesi günü de bir vapura binip Amerika’ya doğru okyanusa açıldık. Böylece Hollanda hayatımda “ayak bastığım” ilk yabancı ülke oldu.

Kırk yıldan fazla zaman geçmiş. Üç dört şey hatırlıyorum hâlâ: trenle giderken farkedilen düzlük ve görünce, “Hah! İşte!” denilen bir iki değirmen; birçok da inek! Rotterdam’da ana caddelerden gece geçerken gördüğümüz, o sıralar bizde benzeri olmayan, cephesi boydan boya cam koca binalar, mağazalar ve bunların savaşta bombardımanla yıkılan eski binaların yerine yapıldığı açıklaması; daha kenar mahalledeki küçük ve sevimli otelimiz, sabah uyanınca pencereden görünen eski mahalle, yeşilimsi gri arduvaz kaplı sivri çatılar ve *edam*’lı *gouda*’lı salamlı yumurtalı kahvaltı; son olarak da gemiye bindiğimiz liman.

Wasserman adında, üç bacalı, epey eski bir yolcu gemisiydi. Ben, on kişilik bir kamarada kalıyordum. Burada, bana “Hey, Turkey!” diye hitap etmeye karar veren sevimli ve boşkafa, genç bir Amerikalı’yla ahabap oldum.

Okyanus... İlk kez, okyanusu görüyordum. Yanılmıyorsam, o eski gemiyle ancak dokuz günde aştık okyanusu. Bu sürenin üç günü kesintisiz bir fırtına ve sallantıyla geçti. Üçüncü günün sonunda ayakta durabilenlerimizin sayısı bayağı azalmıştı. Sonra, insanlar yavaş yavaş yeniden ortaya çıktılar. Sonra da zaten geldik. Fırtınanın başladığı gün güvertede gezerken hayatımda ilk ve –hâlen– son kez balina gördüm. Gemiden ve epey uzaktan, beklediğim gibi devasa gö-

rünmüyordu. Ama bayağı büyüktü, tabii. Sırtından su fişkırttığını gördüm. Bütün memeli deniz hayvanlarınıninki gibi yatay kuyruğunu vuruyor, dala çıka gidiyordu. Bir zaman sonra daldı ve çıkmadı.

Gemide yolcu olarak her türlü insan vardı, ama, *bir türden*, birçok insan vardı. Bunlar çekik gözlü, Uzakdoğulu insanlardı. İşin tuhafı günde üç öğün yemeğe, aşağıdaki lokantaya indiğimizde, orada da servisi çekik gözlü, biraz daha Uzakdoğu görünüşlü insanlar yapıyordu. Bunlar, Endonezyalılar'dı. Birkaç yıl önce (1949) Endonezya Hollanda'yı topraklarından kovmuş ve bağımsız bir ülke olmuştu. Ama eski koloni halkları eski kolonizatörle ilişkisini bir biçimde sürdürür. Bunlar da sürdürüyordu. Örneğin *Wasserman*'da "garson"luk yaparak. Pe ki, "yolcu" olan Uzakdoğulular kimlerdi?

Bunların arasında, ikiz kardeş olduğu belli iki kız vardı. Epeyce Asyalı, çekik badem gözlü, âfet-i devran! Hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştım. Durum derhal âşık olmamı gerektiriyor (17 yaşındayım)! Ama hangisine olacağım? Başka çare olmadığı için ikisine birden âşık oldum; artık, gidişata göre... Ama ikisinden de yüz bulmadığım için bu durum ciddi bir "komplikasyon"a yol açmadı.

Amerika'da bazı olmadık rastlantılarla karşılaşmışımdır. Onlardan biri de bu ikizlerdi. Ilkbaharda, yani, orada kaldığımız yılın sonuna doğru, Massachusetts içinde sağa sola gitmeye başlamıştık, oranın AFS ahalisi olarak. Böylece Lexington'a gittik. Oranın lisesinde, bir de baktım, bu ikisi! Beni hatırladıklarını anlayabiliyordum. Ama bütün "Hollandalı"lıklarına veya taze Amerikalılıklarına rağmen aslında Uzakdoğulular ya... Hiç belli etmek istemediler. Dolayısıyla, ikizlerin karşısında karadaki başarımla da, denizdekenden fazla olmadı. Ama o "high-school"da kendime bir "girl-friend" bulmuştum bile. Ben de onlara yüz vermedim. Ne müthiş bir fırsatı elden kaçırdıklarını hâlâ bilmiyorlar.

Yolculuğun sonuna doğru, ahbablık kurduğum, benden az daha yaşlı bir "çekik gözlü" oğlandan, bu insanların, Endonezya'da yerli-Hollandalı melezi, ama kendilerini Hollandalı yönetimle özdeşleşmiş, dolayısıyla bağımsızlık için savaşanlarla savaşmış, bu nedenle de, savaştan sonra orada kalmaları iyice güçleşmiş bir insan türü olduklarını öğrendim. Böylece onlar da kapağı Hollanda'ya atmışlar. Gelgelelim, onların kendilerini özdeşledikleri Hollandalılar kendilerini bu çekik gözlü adamlarla özdeşlemeyince, burada da açıktaki kalmışlar. Çocuk tabii olayı bu dille anlatmadı. Kin doluydu. "Biz onlar için savaştık, öldük. Bize böyle yaptılar," diyordu. Ve işte, kimbilir böyle kaçınıcı katile, şanslarını denemeye, Yeni Dünya'ya gidiyorlardı.

Gerçekten kötü muamele gördüklerini sonradan öğrendim. Avrupa belli ki daha o zamandan memleketinde yabancı istemiyor. Yeri de yok, gerçekten. Hollanda'da kilometrekare başına dört yüzden fazla nüfus yaşıyor; dünyanın en kalaba-

lık ülkelerinden Hindistan'da 236 kişi. Bu adamları kamplara falan yerleştirmiş, bir an önce basıp gitmeleri için hayatlarını iyice güçleştirmişler. Buna rağmen, hâlâ orada kalan az miktarda melez varmış. Şimdi o sıkıntılar geçmiştir herhalde.

Son geceydi, bizim “Hey, Turkey!” telâşla beni buldu. “Gece yatmaya, kamara-ya geldiğinde,” dedi. “ben yatağında bir kızla yatıyor olacağım.” Artık, gözle-rim mi irileşti, nasıl tepki verdimsem, “Kamufraj tedbirleri almış olacağım, buna şaşırma. Uzatmadan, ortalığı kurcalamadan yat uyu.”

Sahiden de tedbirlerini almıştı. Onunla aynı ranzada, altlı üstlü yatıyorduk. Birtakım çarşafın üst ucunu benim şiltenin altına sıkıştırarak perde gibi sar-kıtmış ve yatağı dört kenarından (ranza tam orta yerde duruyordu çünkü) çe-virip kapatmıştı. Geç ve içkili geldiğim için az sonra uyudum. Bir sallantı da duymadım veya oldu da uyuttu. Ama bu koşullar altında sevişmeyi başarabil-di-lerse, bravo bu çiftle!

Bu “Hey, Turkey”nin bana önemli bir faydası olmuştu, aslında. Fırtınanın ye-ni başladığı sıralarda, bir ikisi gitarlı bir grup Amerikalı, güverteye çıkan merdi-venlerde ve sahanlıkta oturmuş, bir şeyler çalıp söylüyorlardı. Aralarında bizim-ki de olduğu için hemen “Hey, Turkey!” diye seslenip beni de gruba kattı – din-leyici olarak. Söylenen şarkılardan birini çok sevdim. Sonra, Amerika’da yerle-şince, bunu ilkin Kingston Trio’dan dinledim (ama başka birçok grup da söylü-yordu). “Sloop John-B” idi bu. 1959’da, High School’da yatılı okurken Pazar ge-celeri evde yattığımda, “Top Ten” listesini çalan bir Kıbrıs radyosunu dinleme-ye alışmışım. Orada epey süre, bu Kingston Trio’nun “Tom Dooley” şarkısını dinleyip bayılmışım. Amerika’da Trio ile ilişkimizi iyice geliştirdik. Ama konu-yu burada keseyim. *Wassermann*’dan New York limanına ayak basınca, Hollan-da’yı da terketmiş oluyorum, oysa niyetim burada oyalanmak.

Bundan sonra ta 1987 veya 1988’e kadar yolum Hollanda’ya düşmedi. Baya-ğı uzun zaman, değil mi?

Ama ben şimdi 1988’i dahi atlayıp son ziyaretime, yani 2007’ye geleyim. Çün-kü bu, ilk “ayak basma” seferine bir biçimde bağlanacak.

2007 başında Utrecht Üniversitesi’nden bir davet aldım. Genel olarak “Tari-hin Hatırlanması” üstüne birkaç günlük bir seminerdi. Daveti yazan da Birsen Erdoğan adında bir Türk’tü. Buradan, benden başka Baskın Oran’ı da çağırıyor-lardı. Mart-sonu-Nisan başı, üç gecelik bir şey. Kabul ettim.

Uçağa tesadüfen Birsen’le binerek gittik. Onun evi Rotterdam’daymış. Beni taksiciye teslim edip evine yollandı. Ertesi sabah Utrecht’te, toplantıda bulu-şacaktık. Endonezyalı, yaşlıca, çok iyi İngilizce konuşan şoför beni otelime bı-raktı. Geç öğle sonrası, biraz kenti gezdim; ama kent de zaten “biraz” gezilin-ce bitiyor. Eski kısım minicik, ama sevimli mi sevimli. Bu da kanallı Hollanda kentlerinden. Kanal boyunca lokantaları var. Görünüşleri çok davetkâr, bu ne-

denle sundukları berbat. O akşam hayatımın en beter Hint yemeklerinden birini yedim.

Toplantıyı atlayayım. Onun ertesi günü, yani Pazar, Birsen bizi evine, yemeğe çağırıyordu. Bir saat kadar bir tren yolculuğu gerekiyor. Yolda yalnız Gouda kentinde duruluyor. Bu, Hollanda'nın asıl peynirinin yapıldığı yer tabii. Flemenk dilinin imlâ ve telaffuzunun tuhaf kurallarına göre bunu "Gûda" falan değil, "Hauda" diye söyleyeceksiniz, "h"yı iyice gırtlaktan çatlatarak.

Öğleye doğru Baskın'larla geldik. Ana gardan önceki istasyon, çünkü burası evlerine daha yakın. Bizi karşıladılar. Birsen'in kocası kendisinin iki katı, çok sevimli bir Hollandalı, Erich. Bize öğle yemeği hazırlamıştı. Geleneksel bir çorba. İçinde her şey var. Her türlü et suyu, falan, ama ayrıca sosis parçaları. Çok lezzetliydi. Sahici, yoksul, çok çalışan insanların yeyip de doydukları cinsten. *Goulash*, *Minnestrone*, *Mulligatawny* ve tarhana ile aynı soydan bir çorba.

Sonra arabayla gezdirmeye çıkardılar. Baskın kanalları ve değirmenleri merak ediyormuş. Önce bunlara baktık.

Hollanda ilginç, dünyada benzeri olmayan bir ülke, gerçekten. Birçok yeri (örneğin Schiphol Havaalanı) deniz düzeyinin altında. Denizin gelip malını geri almasından "dyke" ("dayk" okunuyor) denilen setlerle korunuyor. Kuzey Avrupa kıyılarında deniz genellikle çok sığ olduğu için vakt ü zamanında, denizin çekildiği saatlerde bu setleri yapıp yapıp toprak kazanmışlar. Deniz suyu buralarda çok tuzlu da olmadığı için, böyle kazanılan toprak on yıl kadar bir süre içinde ekilir hale geliyormuş.

Ama bu kadar "alçak"ta bir ülkede, her zaman sel ve taşkın korkusu, tehlikesi var. Kanallar bunun için. Değirmenler de. Daha alçakta kalan arazilerde su düzeyi yükselmeye başlayınca, değirmenler bu suları yukarıdaki kanallara ve nehirlerle pompalıyor. İşte bunların nasıl çalıştığını birkaç örneğine yakından bakarak gördük. Yani sorun yalnız un öğütmek değil.

Bu arazi yapısının bazı önemli sonuçları var. Örneğin, ülkenin adı. "Hollanda", tamam (ben bunu tek "l" ile yazmayı tercih ediyorum, çünkü öyle telaffuz ediyoruz). Ama kendi dillerinde asıl adı Netherland'dır ve bunun İngilizce karşılığı Netherlands, Fransızca karşılığı da Pays-bas'dır ("alçak topraklar"). Böylece, bu ad, ülke için "alçak" demekten başka, bir etnik kökene değil de bir arazi yapısına referansta bulunuyor. Bu halkın ezeli "tüccarlığı" ile de birleşince bu durum, milliyetçilik azlığını açıklayan bir anahtar bile sayılabilir.

Denizden bir halkın kazandığı toprağın toprak beyi olmaz – Poseidon karaya vurmadıkça. Şüphesiz bu ülkenin her karışı denizden kazanılmadı, öteden beri toprak olan kısımların öteden beri beyleri de vardı. Gene de Hollanda'nın tarihinde aristokrasinin fazla önemi yoktur. Bu ve ticari-üretici kentlerin (Hansalar Birliği) hızlı gelişmesi, bu ülkeyi dünyanın erken demokrasileri arasına sokar.